

Wydział Pedagogiki i Psychologii
Zakład Psychologii Ogólnej

RENATA WIECHNIK

*Wykorzystanie testów rysunkowych i werbalnych
w rozpoznawaniu zachowań twórczych dzieci
w wieku przedszkolnym*

The Use of Picture and Verbal Tests in Recognizing Creative Behaviours
of Pre-School Children

Nie sposób przecenić wartości rzetelnej i trafnej diagnozy, zwłaszcza jeśli dotyczy ona zachowań twórczych dzieci i młodzieży. Rzetelna i trafna diagnoza w zakresie możliwości twórczych jednostki umożliwia – zdaniem W. Dobrołowicza (1995) – realizację wielu zadań formułowanych przez psychopedagogikę kreatywności, a do nich należy zaliczyć m.in.:

- dokonywanie selekcji uczniów twórczych,
- dobór odpowiednich metod i sposobów oddziaływania wychowawczego,
- pomiar skuteczności kształcenia,
- prognozowanie rozwoju czy poradnictwo w zakresie wyboru dalszej drogi rozwoju czy kształcenia.

W badaniach nad twórczością wykorzystuje się wiele metod. Bywają one w różny sposób klasyfikowane. Według J. Sołowiej (1987) dadzą się one podzielić na cztery grupy:

1) analiza danych źródłowych, którymi są biografie twórców, ich listy, pamiętniki, wypowiedzi;

2) analiza wytworów, które są oceniane z dwojakiego punktu widzenia: bądź pod kątem cechujących je właściwości, bądź pod względem właściwości osobowych twórcy;

3) osąd innych osób, którymi mogą być jednostki kompetentne w dziedzinie będącej domeną osoby ocenianej albo koledzy z pracy;

4) metody psychometryczne – testy, kwestionariusze służące do pomiaru różnych właściwości charakteryzujących jednostki twórcze.

W odniesieniu do populacji dzieci J. Górniewicz (1992) wspomina o trzech najczęściej używanych metodach poznawania twórczych możliwości dzieci. Pierwsza wiąże się z analizą wytworów działalności artystycznej i technicznej jednostki, druga grupa metod bazuje na obserwacji dziecka w różnych naturalnych sytuacjach: w środowisku rodzinnym, rówieśniczym czy szkolnym. Szczególne znaczenie ma tu analiza zachowania dziecka w sytuacjach dla niego nowych. Trzecia grupa metod odwołuje się do analizy różnych przekazów językowych, kontaktów słownych dziecka z innymi ludźmi. Te trzy grupy metod – zdaniem autora – dają w miarę adekwatny opis twórczych możliwości dziecka, przy czym najpełniejszy obraz uzyskujemy wtedy, kiedy analizujemy materiał zebrany różnymi metodami, w różnych warunkach i w odpowiednio długim czasie.

Szczególne miejsce w klasyfikacji metod zajmuje metoda tzw. testów psychometrycznych. Zyskała ona szczególną popularność za sprawą amerykańskiego psychologa J. P. Guilforda (1978), który w swoim modelu intelektu wyróżnił grupę zdolności opartych na tzw. wytwarzaniu dywergencyjnym i zaproponował w tym względzie szereg testów służących do pomiaru takich elementarnych zdolności twórczych, jak:

- oryginalność myślenia (zdolność do wytwarzania pomysłów, idei nietypowych, zaskakujących, niezwykłych),
- płynność (łatwość wytwarzania pomysłów); ujawnia się ona w zadaniach wymagających szybkiego podawania pomysłów spełniających specjalne postulaty bądź typu formalnego (w przypadku tzw. płynności słownej, gdzie zadania wymagają od badanego podawania słów zawierających określoną literę, przedrostek lub końcówkę), bądź treściowego (w przypadku np. tzw. płynności skojarzeniowej, gdzie badany ma podawać słowa spełniające określone wymagania skojarzenia treściowego, np. ma podać jak najwięcej określeń, epitetów dających się zastosować do podawanych mu słów–haseł); w przypadku szacowania płynności nie bierze się pod uwagę jakości reakcji, lecz ocenia się wyłącznie ilość odpowiedzi wytworzonych w określonym czasie;
- giętkość (gotowość w zakresie zmiany kierunku myślenia czy modyfikowania informacji); miarą giętkości jest ilość w wytwarzaniu jakościowo zróżnicowanych pomysłów w sytuacji dopuszczającej wielość rozwiązań.

To właśnie Guilford zwrócił uwagę, że testy wytwarzania dywergencyjnego (w przeciwieństwie do testów opartych na zadaniach konwergencyjnych, takich jakie spotkać można np. w testach diagnozujących inteligencję) wymagają od badanego wytwarzania własnych odpowiedzi, że dają badanemu dużą swobodę wyboru, nie krępują jego inwencji, stąd są przydatne do diagnozowania i rozpoznawania zachowań o charakterze twórczym. Zdaniem E. Nęcki (1987), w testach twórczego myślenia mamy do czynienia „z aktywnością potencjalnie

twórczą”, która w swym przebiegu jakościowo zbliża się do zachowania charakteryzującego twórców liczących się dzieł.

Testy Guilforda posłużyły za wzór wielu psychologom konstruującym zadania testowe służące do pomiaru twórczego procesu czy też twórczych cech osobowości jednostki. Na szczególną uwagę zasługują w tym względzie testy E. P. Torrance’a (1973, 1974), zwłaszcza że przeznaczone są do badania myślenia twórczego dzieci i młodzieży. Mają one bardzo różny charakter: muzyczny (np. test *Wyobrażenia i dźwięki* wymagający od dzieci podawania skojarzeń w odpowiedzi na różne podawane im dźwięki), czy ruchowy (jak np. test *Myślenie twórcze w działaniu i ruchu*, w którym dzieci podają m.in. nietypowe sposoby pokonania określonego odcinka drogi, wczuwają się w sytuację różnych zwierząt, roślin czy mają wrzucić do kosza w nietypowy sposób papierowy kubek). Szczególną popularnością jednak cieszą się zadania typu rysunkowego. W jednych z takich testów dzieci uzupełniają pewne motywy o dowolne elementy. Mogą nimi być różne kreski czy koła, które powtarzają swoją formę. Powtarzalność wzoru jest szczególnie trudna do przewyciężenia, wymaga bowiem znacznej plastyczności procesów myślowych i coraz to innej percepcji bodźca.

Wykonanie zadań w testach Torrance’a ocenia się biorąc pod uwagę takie – tradycyjne w ujęciu Guilfordowskim – czynniki jak oryginalność, płynność czy giętkość myślenia, ale można uwzględniać również inne, jak: szybkość zaangażowania w zadanie, zdolność do wyrażania uczuć, dynamikę i bogactwo kreski czy humorystyczność pomysłów.

Testy twórczości Guilforda, Torrance’a, jak również innych autorów są szeroko stosowane w diagnozowaniu możliwości twórczych jednostki i spotkać można je w wielu podręcznikach, w których uwagę poświęca się zjawisku twórczości.

Testy twórczości mają swoją specyfikę, zadania w nich występujące są zadaniami dywergencyjnymi, a więc posiadającymi wiele możliwych i poprawnych odpowiedzi. Stąd rodzą się pewne trudności związane z ich oceną. Szczególną trudność sprawia psychologom ocena oryginalności, a więc ocena jakościowej oceny pomysłów osoby badanej. Zauważa się, że może być ona obciążona znacznym subiektywizmem, gdyż tak naprawdę nie są ustalone ściśle kryteria oceny odpowiedzi uzyskiwanych w badaniu. W tym zakresie pewnym wyjściem z sytuacji jest uwzględnianie kryterium statystycznej częstotliwości pojawiania się pomysłów w badanej grupie dzieci. Kierować się można zasadą Z. Pietrasińskiego, który pisze:

Jeżeli jedne wypowiedzi powtarzają się w populacji często, inne rzadko, a niektóre są całkiem unikalne, to dla każdego z nich można obliczyć wskaźnik oryginalności, który jest w danym ujęciu cechą podlegającą stopniowaniu (1969, s. 18).

Następną trudnością, na jaką napotkać można posługując się testami twórczości, jest brak opracowanych dla określonej grupy wiekowej norm, które

pozwołyby ocenić wynik badanego dziecka na poziomie wysokim, przeciętnym czy też niskim. Niejednokrotnie testy twórczości nie spełniają również wymogu standaryzacji. Z tego też względu niektórzy psycholodzy kwestionują używanie pojęcia „test” w odniesieniu do zadań o charakterze dywergencyjnym, uznając, że nazwa ta jest wyraźnie przesadzona. Wskazują, że ostrożniej jest używać nazwy „zadania testowe” (Dobrołowicz 1995).

W badaniach własnych do rozpoznawania zachowań twórczych dzieci w wieku przedszkolnym postanowiono wykorzystać Test Rysunkowy Torrance'a (w zmodyfikowanej wersji), wykorzystujący motyw kół i wymagający od dziecka dokańczania tego motywu na różne dowolne sposoby. Zastosowano również Test Skojarzeniowy o charakterze werbalnym, polegający na podawaniu dziecku słów-haseł, w stosunku do których miało ono podać jak najwięcej określeń, epitetów. W pierwszym przypadku badania miały charakter zbiorowy, w drugim indywidualny. Wykonanie zadań oceniano w aspekcie oryginalności i płynności wytwarzania. Badania pozwoliły ustalić normy dla badanej grupy 6-latków w zakresie dwóch wymienionych czynników myślenia dywergencyjnego.

ORGANIZACJA BADAŃ NORMALIZACYJNYCH W ZAKRESIE TESTU RYSUNKOWEGO ORAZ WERBALNEGO TESTU SKOJARZEŃ

Badaniami normalizacyjnymi objęto grupę 6-latków uczęszczających do przedszkoli w Lublinie oraz na terenie województwa lubelskiego: 69 dziewczynek oraz 86 chłopców; razem 155 dzieci. Dzieci zaangażowano w wykonanie Testu Rysunkowego (test niewerbalny) oraz Testu Skojarzeniowego (test werbalny).

W teście pierwszym wykorzystano motywy kół (każdy motyw prezentowany był na oddzielnej karteczce; wymiary kartki: 20 × 15 cm; średnica koła: 7 cm), które dziecko mogło uzupełniać na dowolne sposoby. Na wykonanie zadania przeznaczono 30 minut. Przedszkolak dokonywał uzupełnień kół ołówkiem. Dzieci zapoznawane były z wymaganiami sytuacji w sposób następujący:

„Czy wiecie, co można wyczarować z kwadratu? Jak dorysujemy okna, drzwi i dach, to powstanie z niego domek. Kwadrat zamienić możemy także w telewizor (prowadzący badanie rysuje na bazie kwadratu telewizor) albo w walizkę (rysuje walizkę). Widzicie, ile ciekawych rzeczy można narysować na podstawie kwadratu. A co można wyczarować z koła? Chcecie pobawić się w czarodzieja? Zobaczcie, mam tu wiele karteczek, na których narysowane są koła. Weźcie ołówki do ręki i postarajcie się coś do nich dorysować, tak aby koła zamieniły się w jakąś rzecz albo przedmiot. Kół jest dużo, więc możecie wyczarować z nich wiele różnych rzeczy. Postarajcie się, aby wasze pomysły były ciekawe”.

W Teście Skojarzeń dzieci miały za zadanie podać jak najwięcej określeń do pewnych słów-haseł: nos, książka, słońce oraz proszone były o podanie

czynności, jakie można wykonywać rękami. Dzieci instruowane były w sposób następujący:

„Każdą rzecz można opisać za pomocą określonych słów. Na przykład o lampie można powiedzieć, że jest piękna, błyszcząca, stara bądź zepsuta. O trawie można powiedzieć, że jest zielona, mokra, zimna czy duża. A co można powiedzieć o słońcu? Jakie może być słońce? Czy wiesz? Staraj się podać jak najwięcej określeń”. (Później prowadzący badanie prosi o podanie określeń do takich słów jak nos i książka. Na końcu pyta, co można robić rękami). Na każde hasło przeznaczają 1 minutę. Badania prowadzone są w sposób indywidualny, a wypowiedzi dziecka nagrywane są w sposób dyskretny na dyktafon.

Oba rodzaje zadań (test kółek oraz skojarzeniowy) miały charakter dywergencyjny, pozwalały więc na uchwycenie dwóch podstawowych aspektów zachowania twórczego dzieci: oryginalności wyobraźni i myślenia oraz płynności w zakresie wytwarzania pomysłów.

Oceniając płynność, brano pod uwagę ilość wytworzonych przez dziecko pomysłów na bazie koła oraz łączną ilość podanych określeń do słów-haseł. Za każdy pomysł przyznawano dziecku 1 pkt.

Oryginalność (oceniało ją tylko w zakresie testu rysunkowego) szacowano statystycznie, co oznacza, że pomysły dziecka oceniane były na tle pomysłów innych dzieci. Im rzadziej występował dany pomysł w badanej grupie, tym wyżej był on oceniany. Zasady przydzielania punktów obrazuje tabela 1.

Tab. 1. Zasady oceny oryginalności pomysłów dzieci wytwarzanych na bazie koła
Principles of evaluating the originality of children's ideas on the basis of a circle

Liczba dzieci, które były autorami pomysłu	% dzieci w grupie	Punktacja
1-2	1	4
3-5	2-3	3
6-8	4-5	2
9-15	6-10	1
Powyżej 15	powyżej 10	0

Ostatecznie każde dziecko oceniono w zakresie trzech wskaźników:

- oryginalności wyobraźni i myślenia (test kółek) – łączna ilość punktów przyznana za oryginalność w zakresie wszystkich pomysłów utworzonych na bazie koła (wskaźnik O),
- płynności wytwarzania pomysłów na materiale niewerbalnym (test kółek)
- ilość punktów przyznana za ogólną liczbę „zabudowanych” kół (wskaźnik P),
- płynności wytwarzania na materiale werbalnym (Test Skojarzeń) – ilość punktów przyznana za ogólną liczbę podanych określeń do słów-haseł (wskaźnik PS).

WYNIKI

Tabela 2 podaje wartości centralne oraz miary rozproszenia, jakie uzyskano w badanej grupie dzieci, oceniając oryginalność i płynność wytwarzania treści w Teście Rysunkowym oraz Teście Werbalnym.

Tab. 2. Miary tendencji centralnej oraz rozproszenia wyników w zakresie wskaźników oryginalności i płynności wytwarzania w grupie dzieci 6-letnich

Measures of the central tendency and results dispersion in the range of indexes of originality and fluency of creation in a group of 6-year-olds

Wskaźnik	M (średnia arytmetyczna)	Modalna	Mediana	Rozpiętość	Odchylenie standardowe
O	13,82	5	9,99	0-65	13,28
P	6,74	4	5,65	1-23	4,58
PS	18,79	18	17,99	5-48	8,45

Jak można zauważyć, przeciętnie jedno dziecko w ciągu 30 minut wytworzyło na bazie koła 6,7 pomysłów (wskaźnik P). Rozpiętość w zakresie tego wskaźnika jest duża: są dzieci, które były autorami tylko jednego pomysłu (takich dzieci było 7, co stanowi 5% badanej grupy), ale były dzieci, które zarysowały więcej niż 20 kół (4 dzieci – 3% grupy). Wynik modalny, a więc taki, któremu przyporządkować można największą liczebność to 4 pkt. (poziom ten osiągnęło 31 dzieci, czyli 20% grupy). Wynik medialny to 5,6 pkt. – 50% dzieci osiąga wynik poniżej tego poziomu i tyle samo powyżej tego wyniku.

W zakresie oryginalności pomysłów wytworzonych na bazie koła wynik przeciętny plasuje się na poziomie 13,8 pkt. Średnia arytmetyczna nie jest jednak miarą reprezentatywną ze względu na duże zróżnicowanie wyników w zakresie tego czynnika (od 0 do 65 pkt.; wartość odchylenia standardowego jest duża i wynosi 13,28) i różni się znacznie od wartości modalnej i mediany.

Zwraca uwagę fakt, że niewielka grupa dzieci (tylko 5%) wytworzyła pomysły, z których żaden nie był punktowany ze względu na oryginalność. Aż 95% dzieci może zatem pochwalić się pomysłem, za który przyznawano już punkty. 50% dzieci miało pomysły, którym przyznano łącznie więcej niż 10 pkt. Wynik modalny to 5 pkt. – uzyskało go 10% dzieci. W Teście Skojarzeń dzieci przeciętnie podały blisko 19 określeń do czterech słów-haseł. Najwyższy wynik to 48 określeń, najniższy – 5.

Powyższe wyniki zbieżne są z informacjami podawanymi w literaturze, mówiącymi, iż wiek przedszkolny (zwłaszcza 5–6 lat) to okres najbardziej twórczy w życiu jednostki, okres dużej płodności wyobraźni. Wyobraźnia przedszkolaków nieskrępowana żadnymi regułami zdolna jest wychodzić poza szablonowe stereotypy. Wyniki korespondują z twierdzeniem V. J. Papanka,

którego zdaniem aż 90% dzieci w tym wieku przejawia postawy twórcze (por. Dobrołowicz 1986).

Następne tabele (3, 4 i 5) pokazują sposób przeliczania wyników surowych na normy stenowe.

Tab. 3. Zamiana wyników surowych w zakresie płynności wytwarzania pomysłów na bazie koła na wyniki stenowe dla grupy 6-latków (N = 155; czas: 30 minut)

Changing the raw results in the range of fluency of idea creation on the basis of a circle into sten results for a group of 6-year-olds (N = 155; time: 30 minutes)

Wynik surowy w zakresie P	f	cf	cf × 1/N	Sten
23	1	155	1,000	10
22	2	154	0,9935	
21	1	152	0,9806	
20	0	151	0,9742	9
19	1	151	0,9742	
18	3	150	0,9677	
17	0	147	0,9484	
16	1	147	0,9484	
15	2	146	0,9419	
14	3	144	0,9290	8
13	3	141	0,9097	
12	3	138	0,8903	
11	4	135	0,8710	
10	8	131	0,8452	
9	6	123	0,7935	7
8	15	117	0,7548	
7	9	102	0,6581	6
6	18	93	0,6000	
5	12	75	0,4839	5
4	31	63	0,4065	
3	11	32	0,2065	4
2	14	21	0,1355	3
1	7	7	0,0452	2
0	0	0	0,0000	1

Tab. 4. Zamiana wyników surowych w zakresie oryginalności wytwarzania pomysłów na bazie koła na wyniki stenowe dla grupy 6-latków (N=155; czas: 30 minut)
 Changing the raw results in the range of originality of idea creation on the basis of a circle into sten results for a group of 6-year-olds

Wynik surowy w zakresie O	f	cf	cf × 1/N	Sten
65	1	155	1,0000	10
63-64	0	154	0,9935	
62	1	154	0,9935	
60-61	0	153	0,9871	
59	1	153	0,9871	
56-58	0	152	0,9806	
55	1	152	0,9806	
54	1	151	0,9742	9
53	0	150	0,9677	
52	1	150	0,9677	
51	0	149	0,9613	
50	1	149	0,9613	
49	0	148	0,9548	
48	2	148	0,9548	
42-47	0	146	0,9419	
41	1	146	0,9419	
40	1	145	0,9355	
39	1	144	0,9290	8
36-38	0	143	0,9226	
35	1	143	0,9226	
34	1	142	0,9161	
33	1	141	0,9097	
32	0	140	0,9032	
31	1	140	0,9032	
29-30	0	139	0,8968	
28	1	139	0,8968	
27	0	138	0,8903	
26	3	138	0,8903	
25	2	135	0,8710	
24	1	133	0,8581	
23	1	132	0,8516	
22	2	131	0,8452	
21	3	129	0,8323	7
20	1	126	0,8129	
19	1	125	0,8065	
18	4	124	0,8000	
17	3	120	0,7742	
16	5	117	0,7548	
15	9	112	0,7226	
14	6	103	0,6645	6
13	7	97	0,6258	
12	5	90	0,5806	
11	4	85	0,5484	
10	7	81	0,5226	
9	5	74	0,4774	5
8	11	69	0,4452	
7	8	58	0,3742	4
6	4	50	0,3226	
5	15	46	0,2968	
4	12	31	0,2000	
3	4	19	0,1226	3
2	4	15	0,0968	
1	4	11	0,0710	
0	7	7	0,0452	2

Tab. 5. Zamiana wyników surowych w zakresie płynności wytwarzania skojarzeń na wyniki stenowe dla grupy 6-latków (N = 155)

Changing the raw results in the range of fluency of association creation on the basis of a circle into sten results for a group of 6-year-olds

Wynik surowy w zakresie PS	f	cf	cf × 1/N	Sten
48	1	155	1,000	10
47	1	154	0,9935	
43-46	0	153	0,9871	
42	2	153	0,9871	
41	3	151	0,9742	9
40	0	148	0,9548	
39	1	148	0,9548	
37-38	0	147	0,9484	
36	1	147	0,9484	
35	1	146	0,9419	
34	0	145	0,9355	
33	1	145	0,9355	
32	1	144	0,9290	8
31	3	143	0,9226	
30	0	140	0,9032	
29	1	140	0,9032	
28	2	139	0,8968	
27	2	137	0,8839	
26	3	135	0,8710	
25	5	132	0,8516	
24	4	127	0,8194	7
23	4	123	0,7935	
22	10	119	0,7677	
21	7	109	0,7032	
20	9	102	0,6581	6
19	10	93	0,6000	
18	11	83	0,5355	
17	9	72	0,4645	5
16	5	63	0,4065	
15	8	58	0,3742	
14	6	50	0,3226	
13	7	44	0,2839	4
12	7	37	0,2387	
11	5	30	0,1935	
10	6	25	0,1613	
9	10	19	0,1226	3
8	3	9	0,0581	2
7	3	6	0,0387	
6	1	3	0,0194	1
5	2	2	0,0129	
0-4	0	0	0,000	

Ostatecznie przeprowadzone badania pozwoliły ustalić następujące fakty:

1. W Teście Rysunkowym wykorzystującym motywy kół, na którego wykonanie przeznaczono 30 minut, 6-latek przeciętnie „zabudowuje” 4–7 kół (poziom 5–6 stenu); wynik wysoki w zakresie płynności wytwarzania to 8–14 pomysłów, wynik bardzo wysoki (9–10 sten) to 15 i więcej wytworzonych rysunków.

2. Szacowanie płynności w zakresie Testu Skojarzeń (4 hasła, po 1 minucie na każde z nich) wynik przeciętny (5–6 sten) to 14–20 skojarzeń; wysokie wyniki osiąga dziecko, gdy podaje 21–32 epitetów, bardzo wysoki (9–10 sten) – gdy wygeneruje więcej niż 33 określeń.

3. W zakresie oceny oryginalności na bazie Testu Rysunkowego 6-latek przeciętnie uzyskiwał od 8 do 14 pkt. (5–6 sten); wynik wysoki to 15–39 pkt., bardzo wysoki – powyżej 39 pkt.; przykładami najbardziej oryginalnych pomysłów dzieci (punktowanych oceną 4) były pomysły, w których koło zostało wykorzystane do narysowania: krzyża Virtuti Militari, gwiazdozbioru Strzelca, karety, języka skulonego w kłębek, karuzeli (widok z góry), żelazka, kuchenki gazowej, meduzy, węża, wiru wodnego, orła, wiewiórki, żółwia, papierosa, otwartej buzi, pnia po ściętym drzewie, koszyczka, katapulty, śladu łapy zwierzęcia na śniegu, sierpa księżycy, rzepu ostu, konewki, przyczepy kampingowej, szczotki do włosów (niektóre prace prezentowane są w aneksie); przykładami prac banalnych (ocenionych 0 pkt.) były prace, gdzie dzieci wykorzystywały motyw koła do narysowania: głowy ludzkiej bądź jakiegoś zwierzęcia, balonika, kwiatka, bałwanka, słońca, owocu (jabłka, pomidora), zegarka.

4. Wprawdzie nie oceniano oryginalności w zakresie Testu Skojarzeniowego, niemniej dało się zauważyć, że rzadko spotykanymi określeniami dotyczącymi słońca były takie epitety, jak: przyjazne ludziom i przyrodzie, płaskie, większe od kuli ziemskiej; do pospolitych określeń zaliczyć można: okrągłe, czerwone, duże, małe, gorące; oryginalne określenia nosa to: szczerbaty, guzikowaty, kulfoniasy, miniaturowy, murzyński, jak skocznia narciarska, łysy; pospolite określenia to: mały, krzywy, długi, prosty, z dwoma dziurkami, gruby; rzadko spotykanymi określeniami odnośnie do książki były: automatyczna, grająca, kupiona, pożyczona, postrzępiona, czarodziejska, „angielska”; pospolite określenia to: mała, duża, gruba, kwadratowa; często spotykanymi epitetami były również takie, które wiązały się z kolorem książki: zielona, czerwona itp.; oryginalnymi określeniami odnośnie do tego, co można robić rękami, były takie sformułowania jak: rękami można pokazywać sztuczki, przewracać kartki w książce, wyciągnąć los na loterii, pozdrowić kogoś; pospolite skojarzenia to: rękami można rysować, pisać, ubierać lalkę, jeść czy myć się, a więc dzieci wskazywały na te czynności, które wykonują codziennie.

5. Korelacja między wynikami dzieci w teście niewerbalnym i werbalnym (zakres: płynność wytwarzania) jest niska: współczynnik korelacji r obliczany

metodą Pearsona wynosi 0,40, co wskazuje na zależność wyraźną, lecz małą; dane te świadczą o tym, że dzieci uzyskujące wysokie wyniki w Teście Rysunkowym nie muszą plasować się na wysokiej pozycji w zakresie wyników Testu Skojarzeń i odwrotnie.

ANEKS

Prezentacja przykładowych prac dzieci uznanych za najbardziej oryginalne

BIBLIOGRAFIA

- Dobrołowicz W. (1986). *Możliwości twórcze dzieci i młodzieży*. Kieleckie Studia Psychologiczne, 1, 99–110.
- Dobrołowicz W. (1995). *Psychodydaktyka kreatywności*. Warszawa: WSPS.
- Górniewicz J. (1992). *Rozwój i kształtowanie wyobraźni dziecka*. Warszawa–Toruń: Wydawnictwo Naukowe Praksis.
- Guilford J. P. (1978). *Natura inteligencji człowieka*. Warszawa: PWN.
- Nęcka E. (1987). *Czego nie wiemy o twórczości?* Przegląd Psychologiczny 1987, 2, 219–242.
- Pietrasiniński Z. (1969). *Myślenie twórcze*. Warszawa.
- Sołowiej J. (1987). *Rodzinne uwarunkowania twórczości*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Torrance J. P. (1973). *La validite predictive des tests de pence creative, [w:] La creativite. Recherches americanes presentees par A. Beaudot*. Paris.
- Torrance J. P. (1974). *Norms – technical manual Torrance – tests of Creative thinking*.Lexington.

SUMMARY

The article focuses on recognizing creative behaviours of pre-school children. Norms (expressed in sten scale) in the range of two basic indicators of creativity, namely originality and fluency of creation, were worked out for the tasks of divergence character (a picture test where a motive of a circle is completed, and a verbal – association test).